

5. Дольская О. А. От интеллектуальных революций к техникам мышления: на пути к новой парадигме образования / О. А. Дольская // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IV (14), 1. : 89, 2016. – Р. 54–59.

6. Волков О. Г., Землянський А. М., Олексенко Р. І., Рябенко Є. М. Філософія: навчальний посібник-практикум. МДПУ імені Богдана Хмельницького. – Мелітополь, 2017.

УДК 373.05.16

ПИТАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ШКІЛЬНИХ ПРОГРАМАХ

Засекіна Т.М, к.пед.н.,

Тишківцев М.Д.

Інститут педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

Summary: *The article examines the results of analysis of curricula for 10-11 grades for the inclusion of sustainable development issues in their contents. It is concluded that it is necessary to develop mechanisms for the formation of the content of education at the level of state standards and curricula that ensure the transfer of strategic ideologies to school education and provide the philosophy of thinking and life of the individual, aimed at ensuring sustainable development of society.*

Keywords: *sustainable development, content of school education.*

Формування успішної особистості починається з шкільних років. Саме шкільна освіта покликана формувати громадянську позицію молодого покоління, його здатність усвідомлювати виклики новітньої доби й уміння дати на них адекватну відповідь. При цьому не менш важливим є розуміння того, що досягаючи своїх прагнень і забезпечуючи свої потреби, потрібно думати про прагнення і потреби майбутніх поколінь. Загальну концепцію стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі називають концепцією сталого розвитку (англ. *Sustainable development*). Узагальнення цієї концепції були зроблені всесвітніми самітами ООН, за участі понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених, у 1992 році в Ріо де Жанейро та у 2002 році в Йоханесбурзі і системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну [3].

Реалізація ідей збалансованого розвитку потребує стратегічного підходу, який би базувався на зміні всієї філософії мислення та життєдіяльності. Тому з одного боку, в школі має відбуватися ознайомлення із основами концепції сталого розвитку, а з іншого – здобута освіта має бути найважливішим інструментом реалізації її. У зв'язку з цим нами

проаналізовані навчальні програми і стандарти шкільної освіти з метою виявлення зазначених підходів.

У 2016 році було здійснене масштабне оновлення навчальних програм з усіх предметів для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Одне із завдань оновлення навчальних програм полягало у виявленні потенційних можливостей предмету у формуванні ключових компетентностей учнів. Такі ключові компетентності, як вміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами всіх навчальних предметів і є метапредметними. Тому у навчальних програмах з усіх предметів для 5-9 класів виокремлено такі наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля й розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Реалізація змістових ліній здійснюється насамперед через організацію навчального середовища. Провідні ідеї, на яких ґрунтується наскрізна змістова лінія, втілюються в навчанні предметів як у їх теоретичному змісті, так і в навчально-пізнавальній діяльності учнів, зокрема під час розв'язування завдань із реальними даними (економічного, природоохоронного і соціального характеру); виконання міжпредметних (міжкласових, загальношкільних) навчальних проєктів; роботи з різними джерелами інформації. В позаурочний час вони реалізуються під час тематичних тижнів, участі в регіональних, всеукраїнських і міжнародних конкурсах (у тому числі дистанційних). Роль навчальних предметів у реалізації наскрізної теми «Екологічна безпека та сталий розвиток» різна і залежить від цілей і змісту навчального предмета та від того, наскільки тісно пов'язаний той чи інший предмет із нею.

Виходячи з триєдності компонентів концепції сталого розвитку, її питання мають найтісніший зв'язок із змістом таких освітніх галузей державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти як «Природознавство» і «Суспільствознавство». Так у державному стандарті серед загальних змістових ліній освітньої галузі «Природознавство» знаходимо, що формування змісту компонентів галузі має висвітлювати екологічні основи ставлення до природокористування й має сприяти формуванню екологічної етики [1].

Аналіз навчальних програм з природничих предметів рівня стандарту для 10-11 класів [2] виявив, що питання сталого розвитку розглядаються безпосередньо як змістове питання, або через реалізацію наскрізної лінії. З біології в 11 класі розглядається тема «Сталий розвиток та раціональне природокористування» (орієнтовно 13 год.), змістовими питаннями якої є: концепція сталого розвитку та її значення; природокористування в контексті

сталого розвитку; поняття про екологічне мислення; необхідність міжнародної взаємодії у справі охорони довкілля.

У хімії в темі «Хімія і прогрес людства» розглядаються питання: роль хімії у створенні нових матеріалів, розвитку нових напрямів технологій, розв'язанні продовольчої, сировинної, енергетичної, екологічної проблем; «Зелена» хімія: сучасні завдання перед хімічною наукою та хімічною технологією. значення нової філософії у хімії і власної громадянської позиції для реалізації концепції сталого розвитку суспільства.

Слід зазначити, що в програмах з біології і хімії питання розкриваються і через зміст предмету і через реалізацію змістової лінії.

Завершується вивчення курсу географії 10 класу *розділом 6 «Україна в міжнародному просторі»*, завданнями якого є розкрити геопросторову структуру світу, визначити місце України на геополітичній карті світу, окреслити основні вектори сучасної української геополітики, міжнародні економічні зв'язки з регіонами та країнами світу, участь України в процесах європейської економічної інтеграції та реалізації стратегії сталого розвитку. І в 11 класі вивчається тема «Географічний простір Землі», що розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

У програмах інтегрованого курсу «Природничі науки» питання сталого розвитку розкрито в такий спосіб. За проектом авторського колективу під керівництвом Засекої Т.М. вивчається питання «Концепція сталого розвитку та її значення. Природокористування в контексті сталого розвитку», у проекті під керівництвом Д.А.Шабанова присвячено окремий розділ «Варіанти майбутнього і невиснажучий розвиток (орієнтовна кількість часу — 10 годин). у проекті під керівництвом В.Р.Ільченко ці теми розглядаються в 10 класі «Глобальні проблеми людства, зумовлені використанням природних ресурсів. Конструктивно-географічні засади взаємодії суспільства та природи в контексті Концепції сталого розвитку людства» та в 11 класі «Сучасна природничо-наукова картина світу. Умови втілення в ній стратегії сталого розвитку суспільства та відомостей про причини екологічних криз», а також присвячена тема навчального семінару «Ноосфера і сталий розвиток людства: аргументи за і проти названих концепцій». У проекті під керівництвом І.О.Дьоміної ці питання можна дослідити реалізуючи наскрізну змістову лінію.

Слід також зазначити, що питання сталого розвитку розкриваються і через зміст предмету і через реалізацію змістової лінії в проекті під керівництвом Д.А. Шабанова, через зміст – у проектах під керівництвом Т.М.Засекої і В.Р.Ільченко, через реалізацію наскрізної лінії – у проекті під керівництвом І.О.Дьоміної.

У ході аналізу виявлено, що в навчальних програмах з фізики питання сталого розвитку у явному вигляді не представлене у їх змісті, а також відсутні вимоги реалізовувати наскрізні змістові лінії.

Аналізуючи зміст освітньої галузі «Суспільствознавство» відмічаємо, що дослідиво концепція сталого розвитку не згадується. Є опис вимог формування в учнів цілісної системи вмінь і навичок дослідження суспільних і економічних проблем, що можна було б використати як розгляд соціальних і економічних компонентів сталого розвитку. Проте аналіз змісту програми навчального предмета «Громадянська освіта», засвідчує, що в темі «Сталий розвиток», розглядаються питання, які більш відображають природоохоронний компонент: обмеженість ресурсів; необхідність раціонального та ефективного використання ресурсів; вплив діяльності людини на довкілля; сталий розвиток як спосіб збереження довкілля.

Здійснений аналіз дозволяє сформувати такі висновки:

- концепцію сталого розвитку у світі розглядають як ідеологію яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.
- у школі, з одного боку, має відбуватися ознайомлення із основами концепції сталого розвитку, а з іншого – здобута освіта має бути найважливішим інструментом реалізації її.
- потрібно розробити механізми формування змісту освіти на рівні державних стандартів і навчальних програм, які забезпечують перенесення стратегічних ідеологій в шкільну освіту, й забезпечують філософію мислення та життєдіяльності особистості, спрямовану на забезпечення сталого розвитку суспільства.

Список літератури

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p> (дата звернення: 10.05.2019).

2. Навчальні програми для 10-11 класів (чинні з 2018 року) URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 10.05.2019).

3. Сталий розвиток // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т.5. С. 736 с.